

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ФОТОГРАФІЯ У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Москвич О. Д.

*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри культурології*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Розвиток фотографії в сучасній культурі відбувався поступово як технічного винаходу, різновиду мистецтва, соціокультурної практики і репрезентанта людської ідентичності. Українська світлина також пройшла свій шлях становлення і теоретичного осмислення, який був зумовлений як світовими тенденціями, так і власними культурними, соціальними, політичними чинниками. Перші фотографічні техніки (геліографія, дагеротипія, калотипія) претендували не лише на об'єктивність, але й на художню виразність [3]. Тому в культурі тривалий час паралельно розвивалися два основні підходи до процесу фотографування: прагнення виразити за допомогою знімку своє відношення до реальності або, навпаки, об'єктивно зображати світ, а право скласти відповідну думку повністю надати реципієнту. Сьогодні більшість дослідників погоджуються, що світлина поєднує в собі ці амбівалентні начала, адже показує дійсність, але такою, якою її не бачили раніше [1, с.104].

Українські ентузіасти з перших років долучилися до світового процесу розвитку фотомистецтва. Інформацію про відкриття Л. Дагера 1839 року подала «Gazeta Lwowska», де було детально описано процес дагеротипії. Професор Львівського університету Й. Глойснер виготовив згідно цих описів дагеротип і сфотографував міські краєвиди, які було виставлено у вітрині книгарні Віняжа і Вільда [5, с. 8]. Особливість і водночас складність розвитку української фотографії зумовлені тим, що українські землі входили до складу держав із різним суспільно-політичним устроєм, культурним та економічним рівнем.

Про сучасну українську фотографію можемо говорити з моменту проголошення незалежності України у 1991 році, коли змінилися не лише вектор розвитку української культури, а й тенденції у світовому артпросторі (диджиталізація). Погоджуємося з Міщенко М., що особливістю українського фотомистецтва 1990-х-2010-х років є двосторонній рух: «у минуле для переосмислення здобутків, і в майбутнє – в контексті розвитку світової культури» [2, с. 29]. Загалом відбувалося піднесення в культурно-мистецькій сфері, зокрема на національному ґрунті. Це простежується в роботах на фотовиставці «Чутливість. Сучасна українська фотографія», яка відбулася в липні

2021 року в Мистецькому арсеналі. Тут було представлено шістсот робіт від шістдесяти двох авторів та художніх об'єднань, які показали шлях українського фотомистецтва протягом тридцяти років незалежності. «Фотографія як документ часу, соціальна критика, спостереження, фантазії, спосіб розповісти про себе – виставка «Чутливість. Сучасна українська фотографія» репрезентує множинність методів роботи з фотографічним медіумом в Україні протягом майже трьох останніх десятиліть. Таке хронологічне рамування не випадкове, фотографія постала як самодостатній вид у системі сучасного українського мистецтва на початку 1990-х років» [6], – наголошують куратори проекту.

З 2014 року, коли розпочалася російська збройна агресія проти України, в український культурний простір увійшла тема війни, а після 24 лютого 2022 року, з початком російського повномасштабного вторгнення в Україну, війна і боротьба стали пріоритетними наративами в українському фотомистецтві. Адже в умовах воєнного стану фотографія стає важливим інструментом опору на культурному фронті. Це підтверджують різноманітні фотопроекти, фотовиставки, публікації у засобах масової інформації, соціальних мережах і культурних медіа. В умовах війни в українському фотомистецтві переважають документальний стиль і концептуальна фотографія (наприклад, школа концептуальної та артфотографії МУРН, заснована С. Мельниченком), адже митці зосереджуються навколо висвітлення воєнних подій в Україні та гуманітарній кризі у зв'язку з обстрілами і окупацією населених пунктів, а також переживанні війни. Протягом 2022 року в Україні та за кордоном було організовано низку масштабних і локальних мистецьких проєктів, які за допомогою світлини показували світу військові злочини, руйнування міст, гуманітарну кризу, особистий досвід і героїчну боротьбу військових. Кожен фотопроект був відображенням подій, мистецькою рефлексією, документом війни і переживанням болю, а також закликом до міжнародної спільноти. Один із проєктів пропонує звернутися до історії, аби усвідомити масштаби війни і знищення українського народу. Національний музей Голодомору-геноциду, за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України і креативного партнера Інформаційної агенції Postmen, презентували виставку «Leica, що бачила Голодомор». Вперше в Україні і в світі відвідувачі побачили альбом із фотографіями Харкова 1933 року і фотоапарат Leica II, яким вони були зроблені». Ці предмети належали австрійському інженерові А. Вінербергеру» [10], – розповідають організатори. Світлини є доказами злочину (саме в інтерпретації, що дає фотографії С. Зонтаг), який продовжується в сучасній війні.

Сьогодні фотографія є особливим художнім літописом в медіакulturі, який охоплює важливі, подекуди болючі, моменти, акцентує увагу. Харківський фотограф П. Чекаль відзняв і опублікував

на медіамайданчику спільноти «Ukrainian» проєкт «Перші 42 дні повномасштабної війни. Щоденник війни». Він розповів: «Зараз війна – буяння документального стилю. Майже всі медіа світу, від «Magnum Photos» до «Time» знімають у моїй країні людей, руїни, життя і смерть... Камера – це інструмент, який вчить людей бачити без камери» [4]. Але світлина – це не лише об'єктивність і документалістика. Суб'єктивний досвід автора та естетична функція є невід'ємними складниками фотографічного образу. П. Чекаль теж на цьому наголошує: «Фотографія – це поезія. Ну як, подивившись на роботи Є. Павлова, С. Лейтера, В. Еглстона, Г. Груєра та інших, не сказати, що це поезія у фотографії? У когось форма переважає над змістом, а у когось метафора над формою. Так і я намагаюся змішувати поезію із прозою, метафори з документалістикою» [4].

Фотопроекти на тему війни і боротьби українців публікує медіавидання «Reporters», серед них такі як «Людина на війні, перший місяць війни», «Боги війни», «Наші в Польщі». Фотографії українських митців отримують міжнародні нагороди за висвітлення воєнної тематики. Для прикладу, до списку найкращих фотографій 2022 року від видання «Reuters» увійшов знімок із фронту на Донбасі, який зробив О. Клименко [8]. А фотосерія «Світло переможе», зроблена військовим полку «Азов» «Орестом» Д. Козацьким, облетіла увесь світ через соціальні мережі та отримала дві нагороди міжнародного фотоконкурсу International Photography Awards [9]. В українських містах регулярно відкривають фотовиставки, які відображають героїчну боротьбу українців, проблеми внутрішньо переміщених осіб, руйнування культурних пам'яток. У листопаді 2022 року в Музеї сучасного українського мистецтва Корсаків представили виставку «Нескорений Херсон» О. Корнякова, яка складалася зі світлин знайомих багатьом через соціальні медіа. Фотографії з херсонських мирних акцій поширювали і відомі світові медіа – Reuters, The Times, The Guardian, BBC, Al Jazeera [7]. Аби привернути увагу міжнародної спільноти, українські фотографи і культурні інституції створюють численні проєкти за кордоном. Це і масштабні фотопроекти, які мандрують столицями держав, і локальні виставки в невеликих європейських містах, організаторами яких часто є українці, що втратили домівки або були змушені покинути їх через повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Прикладів інформаційної боротьби в сучасному українському фотомистецтві стає дедалі більше, зокрема виставки від Центру візуальної освіти «Бути зараз», «Весна та попіл», проєкт «Безпечне місце», «Прогулянка домом» від резиденції «Вибачте немає номерів», міжнародна виставка «Захоплений дім». Значний внесок у розвиток українського фотомистецтва робить Національна спілка фотохудожників України.

Важливими були перемоги українських фотографів у міжнародному конкурсі World Press Photo. У 2023 році глобальним переможцем

конкурсу став український фотограф Є. Малолетка зі світлиною «Авіаобстріл пологового будинку в Маріуполі». У 2024 році переможницею у категорії «Відкритий формат» стала українська фотографка Ю. Кочетова із фотопроектом «Війна – це особисте», в якому поєднані світлини, поезія, відео і музика. Фіналісткою європейського регіону стала серія з України «Гребля Каховської ГЕС: повинь у зоні бойових дій» (проект Й. М. Фріц) [11]. Українська фотографка, дослідниця, кураторка, засновниця фестивалю Odesa Photo Days К. Радченко, яка очолювала європейське журі World Press Photo 2023, наголошує на важливості контексту у сприйнятті сучасної фотографії.

Специфіка світлини полягає в тому, що вона завжди залучена в соціальний досвід, «незалежно від того, це аматорська чи професійна фотографія, масмедійна чи художня» [2, с. 29]. Саме в аспекті соціального досвіду, зокрема воєнного в умовах сьогодення, варто аналізувати сучасне українське фотомистецтво. Важливим є не лише саме зображення реальності на світлині або навіть повідомлення, яке прагне передати автор, а й те, які історичні, соціальні, культурні умови супроводжували створення фотообразу. Усвідомлення цього контексту є актуальним як для самого фотомитця, так і для реципієнтів [2]. Важливим є і сам споглядач, адже іноземці інакше сприймають українське фотомистецтво, тому куратори та організатори проєктів враховують це під час підготовки і реалізації міжнародних заходів. Сьогодні світлина залишається важливим складником медіапростору, зокрема завдяки своїм естетичним властивостям, тому подальше використання фотографії на інформаційному фронті, організація фотопроектів різних масштабів та участь українських митців у міжнародних конкурсах є актуальними і перспективними напрямками культурної політики і дипломатії.

Література:

1. Зонтаг С. Про фотографію. К. : Основи, 2002. 189 с.
2. Міщенко М. М. Сучасне фотомистецтво України: соціальний досвід та нові художні рішення. Вісник Національного технічного університету ХПІ. Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2014. № 37. С. 27-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vsriakc_2014_37_8 (30.04.2025)
3. Москвич О.Д. Феномен фотографії в контексті медіакультури. Монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 192 с.
4. Перші 42 дні повномасштабної війни. Щоденник фотографа. Ukraïner URL: <https://www.ukraïner.net/shchodennyk-fotohrafa/> (30.04.2025)
5. Пилип'юк В.В. Українська художня фотографія: етапи становлення та мистецькі засади розвитку. Львів: Світ, 2011. 176 с.

6. У Києві відкрили масштабну виставку сучасної української фотографії. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-culture/3289030-u-kyievi-vidkrili-masstabnu-vistavku-sucasnoi-ukrainskoi-fotografii.html> (30.04.2025)
7. У Луцьку відкрили виставку Нескорений Херсон. Район. Культура. URL: https://kultura.rayon.in.ua/news/555347-u-lutsku-vidkrili-vistavku-neskoreniy-kherson?fbclid=IwAR15FGgsqDJcq5-6z2ocKACIKykdBz8_-AoIDlbdgJjdU4UZHC1AqDIN52o_ (30.04.2025)
8. Фото з фронту на Донбасі у списку найкращих за версією Reuters. Історія знімку зі щенятами. LIGA.Life. URL: https://life.liga.net/amp/istoriyi/news/foto-s-fronta-na-donbasse-v-spiske-luchshih-po-versii-reuters-istoriya-snimka-so-schenkami_ (30.04.2025)
9. Фото полоненого захисника Азовсталі Ореста посіли перше місце на міжнародному фотоконкурсі. Читомо. URL: <https://chytomo.com/foto-polonenoho-zakhysnyka-azovstali-oresta-posily-pershe-mistse-na-mizhnarodnomu-fotokonkursi/> (30.04.2025)
10. Leica, що бачила Голодомор. Національний музей Голодомору-геноциду. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/vystavka/leica-shcho-bachyla-holodomor/> (30.04.2025)
11. World Press Photo. URL: <https://www.worldpressphoto.org/> (30.04.2025)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-25>

ТИПИ ВІКОН В ТРАДИЦІЙНОМУ ЖИТЛІ ЧЕРНІГІВЩИНИ, ПОЛТАВЩИНИ, ЧЕРКАЩИНИ

Постол А. Р.

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

З давніх-давен на теренах сучасних Чернігівщини, Полтавщини, Черкащини були поширені вікна з міхурів тварин чи риб, які швидко пересихали, мали неприємних запах, привертати увагу комах, погано пропускали світло і не тримали достатньою мірою тепла. Взимку віконні отвори, які переважно були вузькими, приходилося затуляти зсередини будинку, аби не змерзнути.

Надалі з розвитком склоробства відомо з часів Київської Русі про виготовлення місцевих скляних шибок, котрі відрізнялися від грецьких тим, що мали заокруглені кути (бо вироблялися з халяви) і потовщення в середині виробу. Однак до епохи бароко вікна були однолистовими, й, відповідно не настільки добре захищали від холоду домівку, наскільки